

BASICS BEATRIX
VAN, VOLT, LEHETNE
VÁROSTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁSOK
A VIDÉKI MÚZEUMOKBAN

Épp tárgyak miatt itt a legnagyobb az esély arra, hogy a politika, akár fenntartó vagy támogató révén, elvárásokkal éljen

TA múzeumok történeti kiállításai sajátos műfajt jelentenek – nem azt adják, amit a szakmonográfiák, az ismeretterjesztő kiadványok, albumok vagy a tematikus előadások, hanem valami egészen más, komplex élményt nyújtanak. Ráadásul épp tárgyak miatt itt a legnagyobb az esély arra, hogy a politika, akár fenntartó vagy támogató révén, elvárásokkal éljen, netán hatást gyakoroljon a munka, a kiállítás létrehozatala folyamatára.

folymatosan változott az elképzelés, miről, kiről érdemes mindenképpen megemlékezni, és mi vagy ki az, amiről vagy akiről jobb elfeledkezni

TA történeti kiállítások sokféle terület szakembereinek együttműködését igénylik, és bár a múzeumok létrejöttével egyidejűleg, nagyon sokat változott megítélésük, valamint a szakma és a közönség elvárásai. Különösen igaz ez a várostörténeti tárlatokra, amelyek a hely történetének feltárásával együtt formálódtak. Folyamatosan változott az elképzelés, miről, kiről érdemes mindenképpen megemlékezni, és mi vagy ki az, amiről vagy akiről jobb elfeledkezni. Nem mellesleg egy hely, egy település, egy város élő, mindig változó dolog, így egy állandó kiállítás nem is igazán megfelelő műfaj a megörökítésre. Ezért is alakult úgy a – nem magyarországi – várostörténeti kiállítások sorsa, hogy többnyire csak fél-állandók, időről időre újrarendezik őket. Míg nálunk sajnos az is nagy teljesítmény, ha egyáltalán elkészül egy ilyen kiállítás (többnyire hála a változó nevű programok fenntartói támogatásának).

nálunk sajnos az is nagy teljesítmény, ha egyáltalán elkészül egy ilyen kiállítás

TAz európai várostörténeti kutatások jól példázzák a változásokat, nemcsak magukét a településeket, hanem a koncepció, a megörökítés szempontjainak változásait is. Az ICOM által 2017 őszén szervezett konferencia¹ helyi előadója, Anja Petersen, aki a lundi egyetem helsingborgi campusának munkatársaival együtt egy hároméves helytörténeti kiállítás előkészítő kutatási program résztvevőjeként tartott előadást, sok olyan kérdést vetett fel, amelyek minden hasonló esetben érvényesek. Mi számít, mi fontos Helsingborg város múltjának

[1] Difficult Issues – ICOM International Conference, Helsingborg, Sweden, 21–23 September, 2017.

a kutatást végző
szakemberek
a várostörténet
bemutatásához egy
meglepőnek tűnő
vezérmotívumot
választottak:
Ingeborg Holm
történetét

az volt a
kutatók kérdése,
lehetséges-e,
helyes-e mindössze
egy ilyen történetet
a várostörténet
központi
motívumaként
bemutatni?

bemutatásakor? Mi és ki nem fontos, feledhető? Ki dönt ezekről, és miért éppen az a döntés születik végül? Ki vagy mi lehet az, ami a város történetének reprezentálására kiválasztható? És aki vagy ami nem, az miért nem? A kutatást végző szakemberek a várostörténet bemutatásához egy meglepőnek tűnő vezérmotívumot választottak: Ingeborg Holm történetét. Ezúttal nem Thomas Mann *Tonio Krögerének szőke*, kék szemű leányáról van szó, hanem egy svéd társadalmi drámáról. Nils Krok 1906-ban Helsingborgban készült írásából 1913-ban rendezett filmet Victor Sjöström, amely az egész 20. századi filmiparra nagy hatással volt, hasonlóképpen a svéd társadalomra és szociális ellátórendszerre, olyannyira, hogy törvényt is változtattak miatta. Az addigi svéd alapértékeket kérdőjelezte meg a dráma és a film, ezzel olyan társadalmi változást indítva el – a városból –, amely az egész 20. századi svéd társadalomtörténetre hatással volt. Ezzel kapcsolatban az volt a kutatók kérdése, lehetséges-e, helyes-e mindössze egy ilyen történetet a várostörténet központi motívumaként bemutatni? A kiállítás megrendezése, a látogatók reakciója majd választ ad erre.

- ¶ A Csendes-óceán keleti szélén fekvő Nahodka 2015 és 2018 között készítette elő várostörténeti kiállítását. Tanulságos, amit közzétettek az előkészületekről, amely nemcsak a tartalmi szempontok vonatkozásában járt sok vitával, de a megvalósítás módját illetően is. Az orosz vadnyugat e sajátos helyszínén többször is újjászületett a település, utoljára az ötvenes évek kikötőépítési láza idején, amikor ezrek telepedtek le a városban egy jobb élet reményében. A kiállítás a város történetét egyéni sorsokon keresztül mutatja be, ehhez az oral history műfaját is használták. A várostörténeti kiállítást a város lakói találkozóhelyének szánták, ahol nemcsak a múlttal, saját történetükkel szembesülhetnek, de a jövőt is elképzelve. Hat téma köré épült a kiállítás, mindegyik egy-egy termet kapott. Így hat különböző nézőpontból jelenik meg ugyanannak a településnek a története.
- ¶ Ezek a példák jól érzékeltetik, milyen összetett feladat egy várostörténeti kiállítás előkészítése. Itthon kevésbé van mód erre, pontosabban gyakran hiányzik a szisztematikus előkészítő munka, a tervezett várostörténeti kutatások, mivel a kiállítások

*nem jellemző
a közösség
bevonása sem,
ami például
annyira vonzóvá
teszi a Museum
of Edinburgh The
People's Story
Museum elnevezésű
részét*

megrendezésének anyagi biztosítéka általában esetleges. Ez azonban nem zárna ki a kutatásokat, nem tenné feleslegessé őket, sőt... Viszont ahol vannak ilyenek, ott meg nem készült el (még, eddig) a kiállítás. Nem jellemző a közösség bevonása sem, ami például annyira vonzóvá teszi a Museum of Edinburgh The People's Story Museum elnevezésű részét. A részben írott dokumentumokra, valamint oral history-történetekre alapozott kiállítás a város lakóinak szavaival mondja el történelmüket, ettől személyes, ettől a „miénk” hatástól lesz különleges a látogatói élmény.

- ¶ Az itthoni kínálatból válogatva találkozhatunk régebbi és újabb kiállításokkal, de érdemes és tanulságos olyan példákat is megismerni, ahol nincsen – már vagy még – ilyen.

RÉGEBBIEK

- ¶ A 145 éves Jász Múzeum főépületének tulajdonosa a Jászberényi Városi Önkormányzat. Az 1997-ben, a tulajdonos által finanszírozott múzeumépület-felújítást minden évben kisebb felújítások követték, legutóbb a műemlék épülethez hozzáépített új rész rekonstrukciója történt meg. A múzeum 1874-es alapítását követően a városháza egyik udvari épületében működött, 1931-ben költözött jelenlegi helyére. Egy földszintes barokk istálló 1842-es klasszicizáló átalakítása révén keletkezett a ma látható épület, ehhez toldották a hetvenes években – nem túl szerencsés formában – az új szárnyat.
- ¶ Mind az állandó, mind az időszakos kiállítások a legnagyobb mértékben a helyi anyagra, tárgyakra, művekre és különlegességekre épülnek. Ez nagyon fontos, hiszen a város, a fenntartó közösség érdeke is ezt kívánja. Az állandó kiállítások meglehetősen elöregedettek, a Bánkúti Albin által 1975-ben tervezett installáció alapelemeit megtartva, bizonyos részeket felújítva láthatók most is. A tárgy- és teremfeliratok a magyar mellett német nyelven olvashatók, ami szokatlannak tűnik ma, amikor a nemzetközi kommunikáció legfontosabb nyelve az angol.
- ¶ A Jász Múzeum – hasonlóképpen számos más vidéki múzeumhoz – helyi kezdeményezésre jött létre. A múzeum elsődleges

*az állandó
kiállítások
meglehetősen
elöregedettek*

közgyűjteményi feladata a város, valamint a jászság és jász települések történeti és régészeti leleteinek, néprajzi-antropológiai emlékeinek, ipar- és képzőművészeti, művészeti alkotásainak gyűjtése, rendszerezése, megőrzése, feldolgozása és kutatása, valamint továbbörökítése. A múzeum jelentős szerepet töltött és tölt be a város kulturális életében, elsősorban a helytörténeti, néprajzi kutatómunkát, a jászság kultúrájának megismertetését és megőrzését, a hagyomány élővé tételét tartja küldetésének. A kiváló adottságú és jelentős értékű műemlék épület felújításával párhuzamosan sürgősen szükség lenne az állandó tárlat megújítására, mivel az *Élet a jászok földjén* című állandó kiállítás lassan önmaga muzeális emlékévé válik.

az *Élet a jászok földjén* című állandó kiállítás lassan önmaga muzeális emlékévé válik

¶ A hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum épülete műemléki védelmet élvez, az egykori Hajdúkerületi Székház a múzeum mellett a városi bíróságnak és a földhivatalnak is otthona. Az 1762 és 1765 között épült barokk épületegyüttes főhomlokzatát a 19. század második felében, 1867–71-ben átalakították, az épületet 1803 és 1808 között bővítették. A legutolsó tényleges felújítás mintegy 25 évvel ezelőtt történt, időszerű lenne már az épület teljes körű felújítása. Jelenlegi állapota változó, a legrosszabb körülmények a múzeumot magába foglaló épületrészben vannak, a földszint erősen vizesedik, emiatt hullik a vakolat. Ez a bejárati részen is tapasztalható. Látogatásomkor kétszer is továbbhaladtam, nehéz ugyanis megtalálni a múzeum bejáratát, a főtérhez vezető széles utcára néző homlokzaton egy kisméretű, házilagosan készített felirat jelzi csak, egy nagyobb vakolathiány mellett, ami a kapura kitett többi, hasonló méretű felirat, hirdetmény között könnyen elkerüli a potenciális látogatók figyelmét. A bejárat málló vakolata, az íves kapuzat falazati hiányai különösen feltűnők, és az elhanyagoltság benyomását keltik. A belső udvar viszonylag jó állapotú, a barokk árkádívek egy részét beépítették.

a legrosszabb körülmények a múzeumot magába foglaló épületrészben vannak, a földszint erősen vizesedik, emiatt hullik a vakolat

¶ A *hajdúság története és néprajza* című állandó kiállítás a régió területének ötezer éves időszakát mutatja be. Az első rész a neolitikumtól az Árpád-korig a Hajdúböszörményben és környékén fellelt régészeti tárgyak révén (Polgár-Csőszhalom, Polgár-Basatanya leletei, hajdúböszörményi bronzkincs, a böszörményi Árpád-kori falu) illusztrálja a terület régmúltját.

Hajdúböszörmény, hajdúkerületi székház a múzeummal

a csaknem ötszáz négyzetméteren, a teljes első szinten látható kiállítás anyaga nagyon gazdag, különösen a történeti és néprajzi részek. Az 1991–92-ben létrehozott tárlat legkorábbi részét a Kubinyi-program támogatása révén újrainstallálták, a múzeum régész munkatársa elképzelései szerint

a múzeum elsősorban az állandó kiállítást tartja fontosnak, érthetően, hiszen itt van mód egyedülálló, különleges gyűjteményi anyagának bemutatására

olyan városban található, amelynek különleges adottságai, múltja, kultúrája, értékei még mindig meglehetősen ismeretlenek, nemcsak országos, de sajnos regionális szinten is

A tárlat további tematikus egységei: Gazdálkodás, Céhemlékek, A hajdúkerület története, Hajdúsági faragások, festett koporsók, majd történeti kiállítás, egészen napjainkig. A csaknem ötszáz négyzetméteren, a teljes első szinten látható kiállítás anyaga nagyon gazdag, különösen a történeti és néprajzi részek. Az 1991–92-ben létrehozott tárlat legkorábbi részét a Kubinyi-program támogatása révén újrainstallálták, a múzeum régész munkatársa elképzelései szerint. Ez a rész a képernyőkön vetített filmek, tableteken megtekinthető kiegészítő anyag révén korszerűsége törekedett, de az élmények átadásában mégsem tudta felülmúlni a csaknem másfél évtizedes régebbi termék értékes és roppant érdekes anyagának hatását. Sajnos sok a restaurálásra szoruló, romló állapotú műtárgy. A keletkezési idő jól érzékelteti a rendszerváltás időszakának lendületét, a múlt új szemléletű bemutatásának vágyát. A tárgy- és teremfeliratok ugyan sok helyen túl szűkszavúak, sőt hiányosak, viszont kétnyelvűek. (Hogy miért épp a ma már nemzetközileg és a turizmusban egyre kevésbé használt németet választották, itt sem derült ki.) Tervezik az állandó kiállítás további részének felújítását további pályázatok révén, amire – elsősorban műtárgyvédelmi szempontból – nagy szükség lenne. A műtárgyanyag értéke, gazdagsága azonban egy informatívabb kontextusban sokkal hatásosabb lenne, és mindenképpen szükséges a turisztikai hasznosítása, tudatos marketingje. A múzeum elsősorban az állandó kiállítást tartja fontosnak, érthetően, hiszen itt van mód egyedülálló, különleges gyűjteményi anyagának bemutatására. Ez a múzeum küldetésével is összhangban áll, és mind a helyi közönség, mind az idelátogatók számára fontos.

¶ A Hajdúsági Múzeum egy nagyváros, Debrecen közvetlen közelségében olyan városban található, amelynek különleges adottságai, múltja, kultúrája, értékei még mindig meglehetősen ismeretlenek, nemcsak országos, de sajnos regionális szinten is. (Ezt Debrecenbe érkezve magam is megtapasztalhattam, mivel egyik általam megkérdezett helyi lakos sem tudta, honnan indul buszjárat a városba, és sajnos volt az a megjegyzés is, miszerint „nem járunk vidékre”). Az úgynevezett „öreg hajdúvárosok” (Hajdúdorog, Hajdúhadház, Hajdúnánás,

Hajdúsági Múzeum, a kiállítás régészeti terme

Hajdúböszörmény, Hajdúszoboszló és Vámospércs) együtt kulturális és turisztikai vonatkozásban olyan értéket képviselnek, amely egyedülálló. Közöttük is Hajdúböszörmény talán a legizgalmasabb, múltja és jelene szempontjából egyaránt. Ezt kellene az itteni múzeumnak is képviselnie, tudatnia, terjesztenie. Bár adottságai jók, jeles műemlék épületben helyezkedik el, de a „társbérlet” más intézményekkel nem szerencsés. Nagyon hiányoznak a közönséggel való folyamatos kapcsolat eszközei: például a múzeumi bolt, egy kávézó, előadóterem, múzeumpedagógiai foglalkoztató, helyben olvasásra használható tér a remek könyvtárban. És bár a szépen helyreállított főtérhez közel, az oda vezető széles főútról nyílik a múzeum főbejárata, jelenlegi állapotában nem alkalmas a látogatók vonzására, ezen is változtatni kellene, hogy nyilvánvaló legyen, ez egy múzeum, méghozzá nem is akármilyen. A gyűjteményi anyag ugyanis elsőrangú, nagyon fontos lenne ezt tudatni a város, a régió, az ország lakóival, a potenciális közönséggel.

¶ A pécsi Janus Pannonius Múzeum várostörténeti kiállítása jó ideje látogatható, mi több, a Felsőmalom utcai épület önállóan a Várostörténeti Múzeum nevet viseli. Itt egy periódust kapunk – 1686 és 1948 közötti történetet. Az ötteremnyi anyag mellett enteriőrökben dolgozták fel e csaknem három évszázadot. Minden olyan jellegzetességet megtalálhatunk, ami évtizedeken át jellemezte az itthoni történeti kiállításokat – a nagy országos múzeumokban és vidéken egyaránt. Rengeteg tárgy és dokumentum, sok olyan nagyított másolat, amely eredetiben sokkal többet mondana (még akkor is, ha mérete miatt történt a nagyítás), üveg mögé zárt enteriőrök, minimális információt adó tárgyfeliratok, a teremfeliratok, hosszabb összefoglaló szövegek hiánya, történelemkönyv-szerű lineáris, időrendi bemutatás. Nagyon itt lenne az ideje egy újrendezésnek.

az ötteremnyi anyag mellett enteriőrökben dolgozták fel e csaknem három évszázadot. Minden olyan jellegzetességet megtalálhatunk, ami évtizedeken át jellemezte az itthoni történeti kiállításokat

nagyon itt lenne az ideje egy újrendezésnek

ÚJABBAK

¶ Szeged városa idén ünnepli a szabad királyi városi rang megszerzésének 300. évfordulóját, ebből az alkalomból három új – időszaki – tárlat is született: a Fekete házban *Szeletek a múltból*,

a Kass Galériában *Az eltűnő Palánk nyomában* címmel és a Klauzál téren a „Szeged Tortája” nevű „interaktív élménytér”. Az első esetben azt a beharangozóban „hagyományosabb, tárgyakra épülő” jelzővel említik, ami azért furcsa, mert mind ez idáig még mindig elsősorban tárgyakra épülnek a legújított szellemű várostörténeti kiállítások is. A Fekete ház tárlata az elmúlt 300 év meghatározó szereplőit és eseményeit hozza elénk, e tekintetben valóban „hagyományosabb”. Arra nézvést, hogy miért éppen ezek jelennek meg, nincs indoklás. Az év végi zárás révén egy évforduló alkalmi bemutatójának tekinthetjük a kiállítást. Hogy ez jó-e vagy sem, döntsék el a látogatók.

¶ A Kass Galériában a Szeged belvárosát, legrégebbi városmagját jelentő Palánk kapott külön bemutatót. Festmények, fotográfiák idézik fel az 1930-as évek városrendezését, építkezéseit (és rombolásait) megelőző idők belvárosát. Az anyag vonzó és emlékezetes, de a kiállítás nem tesz fel kérdéseket (miért történt ez így), és ily módon válaszokat sem kapunk.

¶ A Klauzál téri, tortát formázó ideiglenes kiállítóhely belsejében egy körülbelül húszperces filmet láthatnak a látogatók Szeged történetéről, jelenéről és jövőjéről. A kiállítótér másik felében interaktív digitális játékok várják, ahogy a múzeum hirdeti, a „fiatalokat”. Vajon miért alakult ki nálunk ez az elképzelés a generációs igényekről: fiatalok – digitális játékok, mindenki más (hogy az idősebb szót elkerüljük) – „hagyományosabb” bemutatás (ami egyenlő a tárgyakkal és dokumentumokkal). Leegyszerűsítő, és ráadásul nem is igaz. Ez utóbbi két esemény is csak őszig várja a közönséget.

¶ A hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum új várostörténeti kiállítása annyira új, hogy például a múzeumi honlapon (még) nem találunk információt róla. Itt is a „teljesség” helyett egy időszakot választottak ki: az Árpád-kortól az 1808-as, több mint ezer házat elpusztító Kis utcai tűzvészig mutatja be a település történetét a tárlat. A több kis falu elnéptelenedése után többször is újra létrejövő településből a 20. századra az ország egyik legnépesebb városa született (nem véletlenül lett épp 1920-ban az ötödik). A kezdetben degradáló „paraszt Párizs” elnevezés hamarosan pozitív tartalmat kapott. Épített örökségének különleges gazdagsága mellett a néprajzi

vajon miért alakult ki nálunk ez az elképzelés a generációs igényekről: fiatalok – digitális játékok, mindenki más (hogy az idősebb szót elkerüljük) – „hagyományosabb” bemutatás (ami egyenlő a tárgyakkal és dokumentumokkal). Leegyszerűsítő, és ráadásul nem is igaz

a kezdetben degradáló „paraszt Párizs” elnevezés hamarosan pozitív tartalmat kapott

és régészeti emlékek sokasága is megkönnyítette a kiállítás rendezőinek feladatát. A tárlat megnyitása utáni évben elkészült a kiállítás vezetője, ami önmagában is fontos, de különösen annak ismeretében, hogy ezt megelőzően 1984-ben jelent meg az utolsó várostörténeti monográfia.

¶ Az újabb várostörténeti bemutatók közé tartozik a 2013. január 22-én megnyílt *Szoboszló öröksége: föld – kard – víz* című állandó helytörténeti kiállítás a hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeumban. A tárlat a címben jelzett három elemet kiemelve épült fel, mindössze két teremben. A *Történelmi örökség* címet viselő terem a névadó személyére és a hajdúság történetére összpontosít, a *Tájba rejtett örökség* a hely adottságaival foglalkozik, nem annyira az enciklopedikus bemutatásra koncentrálna, mint inkább egy-egy motívumot (a főtér) vagy szereplőt (Szép Ernő) kiválasztva. A koncepció jó, és a lehetőségekhez képest a megvalósítás is. Igyekeztek az interaktívnek nevezett elemeket is alkalmazni: fel lehet próbálni a 17. század eleji női és férfiviseletet, kézbe lehet venni a lőfegyvereket, melyeket Bocskai hajdúi is használhattak. Be lehet ülni a Gönczy Pál, a város szülőtte által tervezett iskolapadba, és ki lehet próbálni, milyen palatáblára írni palavesszővel. Az Alfa program tette lehetővé a kiállítás elkészítését, amit természetesen a városi önkormányzat is támogatott.

¶ A debreceni Déri Múzeum 2016-ban 23 (!) új állandó tárlatot hirdetett az ötéves korszerűsítést követően. Ez a szám azonban csalóka, valójában nem ennyi kiállításról van szó. Lakner Lajos tudományos igazgatóhelyettes „látványforradalmat” említve jelentette ki, hogy „szakítottak a korábbi tárlórendszerrel” (ami furcsán hangzik, körülnézve a fal vitrinek során), és egy-egy tematikus egységet önálló kiállításként értelmeztek. Ezekből össze is állhatna egy város- és gyűjteménytörténet, de a kapcsolódás hiánya ezt igencsak megnehezíti. Így azután a régészeti, történeti, néprajzi, képzőművészeti, természettudományi, iparművészeti, orientális tematikájú kisebb részek etűdök maradnak, hiányzik a történet. Ez annál is inkább fájó hiány marad, mert itt is egy igen gazdag múltú, különleges helyzetű és történetű város múzeuma marad adós ennek bemutatásával.

nem annyira az enciklopedikus bemutatásra koncentrálna, mint inkább egy-egy motívumot (a főtér) vagy szereplőt (Szép Ernő) kiválasztva

a koncepció jó, és a lehetőségekhez képest a megvalósítás is

etűdök maradnak, hiányzik a történet

egy numizmatikai tárlat, amely meglehetősen ritka a vidéki múzeumok állandó kiállítási kínálatában

¶ A kiskunhalasi Thorma János múzeum olyan megoldást választott, amely nem ismeretlen más múzeumok számára sem – a helyi sajátosságokból, különlegességekből összerakni olyan állandókiállítás-egységeket, amelyek együtt adják a „hely történetét”. A város és környéke legjelentősebb régészeti leletei mellett a 17–19. századi helytörténeti emlékek és néprajzi tárgyak láthatók négy teremben, valamint egy numizmatikai tárlat, amely meglehetősen ritka a vidéki múzeumok állandó kiállítási kínálatában. A névadó Thorma János festményeihez csatlakozott a Bay-gyűjtemény anyaga, új épületszárnyban elhelyezve. A részegységek itt is önállók maradnak, a kapcsolat közöttük vagy kialakul a látogató fejében, vagy nem.

a kronologikus történetmesélést választották, minden benne van, ami itteni és fontos

¶ 2008-ban született, tehát a viszonylag újabbak közé tartozik a makói József Attila Múzeum várostörténeti kiállítása (*Küzdelmes évszázadok – Makó története az újjátelepüléstől a rendszerváltásig 1699–1989*). Nem meglepő, hogy nem „teljes” várostörténetet láthatunk, hanem egy időszakot választ ki a rendező, illetve egy olyan időponttól meséli el a hely történetét, amely korszakos jelentőségű annak történetében. A cím eléggé semmitmondó – melyik település történetéről nem mondható el, hogy évszázadai küzdelmesek voltak? Az egykori vármegyei székhely múltjának és közelmúltjának bemutatásához a kronologikus történetmesélést választották, minden benne van, ami itteni és fontos. Még egy kicsit több is, külön termet kaptak a múzeum reprezentatív festményei. Érdekes és esztétikus, de inkább hasonlít tanulmányi raktárra, mint kiállításra. Az összefüggések megtalálását, a következtetések levonását jórészt a látogatóra hagyja.

a török hódoltságot követően újraterleplő, kulturálisan sokféle városi életet állítja középpontba

¶ A váci Tragor Ignác Múzeum Memento Mori kiállítóhelyének földszintjén *Ars Memorandi – Kapuk a múltba* címmel nyílt meg 2015 nyarán az új állandó várostörténeti kiállítás, amely a város történetét a török kiűzésétől a 19. század elejéig mutatja be. A Memento Mori kiállításához kapcsolódó, részben a domonkos kriptá anyagára alapozott új tárlat döntően a török hódoltságot követően újraterleplő, kulturálisan sokféle városi életet állítja középpontba. Hogyan alakult a társadalom szerkezete a városban, milyen szerepe volt a polgárságnak, hogyan formálódott a város arculata, változott az életmód?

az időrendi
történetmesélés
helyett az egyéni
sorsok váltak a
kiállítás témáivá

Tárgyak bőségesen rendelkezésre álltak ehhez, közöttük a do-
monkosok kriptájába temetett váci polgárok tárgyi és doku-
mentumanyaga, bár viszonylag kevés látható belőlük a tár-
laton. Kár, hogy nem teljes várostörténetet kap a látogató,
de kétségtelenül elfogadható szempont a legjelentősebb-
nek ítélt időszak bemutatása, amit természetesen befolyásolt
a rendelkezésre álló anyag is. Az időrendi történetmesélés
helyett az egyéni sorsok váltak a kiállítás témáivá.

AHOL NINCS ÁLLANDÓ VÁROSTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS – DE VOLT, VAGY LEHETNE, ÉS KELLENE LENNIE

¶ A miskolci Herman Ottó Múzeumban 2012 májusban nyílt
meg, Miskolc város napján *Város és polgára* címmel a terve-
zett új várostörténeti kiállítást felvezető időszaki tárlat, ame-
lyen a szakmuzeológusok vezetést is tartottak, ismertetve a
konceptiót. Ami azóta sem valósult meg. Pedig ez az ország
egyik legnagyobb városa, egyetemi központ. Alap kutatások
történtek, a kilencvenes évek közepétől jelent meg a város
történetének hatkötetes feldolgozása a Magyar Nemzeti
Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára kiadásá-
ban, és a múzeum forráskiadványai jó alapot jelenthetnének
egy várostörténeti kiállítás létrehozásához.

¶ A győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum számos
kiállítóhellyel rendelkezik, a Széchenyi tér 5. szám alatti
Apátúr-ház telkén egykor kilenc ház állott. Tulajdonosainak
és az épület(ek) átalakulásának története önmagában olyan
érdekes, hogy egy majdani várostörténeti kiállítás fontos ré-
szét képezhetné. A térre néző épület 1948-ban lett a Xantus
János Múzeum otthona, az ötvenes-hatvanas években meg-
történt műemléki helyreállítása. Az itt lévő kiállítások (Győr
és környékének régészeti emlékei, Győr és környékének hely-
történeti kiállítása és a pincében a Pusztulás képe (emlékhely)
2014 márciusában bezártak, és azóta sem látogathatók. Egy
tavaly tavaszi interjúban 2021-es nyitásról esett említés, de
mivel ehhez az épületfelújításnak is meg kell(ene) történnie,
kétséges, hogy ez a dátum hiteles.²

tulajdonosainak
és az épület(ek)
átalakulásának
története
önmagában
olyan érdekes,
hogy egy majdani
várostörténeti
kiállítás fontos
részét képezhetné

[2] <https://www.infovilag.hu/2018/03/04/muzeum-ami-nincs-evekkel-ezelott-lejart-igeret-gyor-europa-egyik-kulturalis-fovarosa-szeretne-lenni>.

anyag tehát bőven van, mint ahogy az épület és elhelyezkedése is optimálisnak mondható, várostörténeti kiállítás azonban még mindig nincs

¶ A korábbi gyakorlat szerint két külön egységet képezett a régészeti és történeti bemutató, holott a téma, a hely története, valójában mindkettőnél azonos, mégis általánosan elterjedt ez a megosztás a 20. század második felében rendezett történeti kiállításoknál. Ez itt, Győrben annál is inkább értelmetlen elkülönítés, mivel a régészeti leletek gyűjteménye éppen a múzeumalapító Rómer Flóris nevéhez köthető. Az őskortól az Árpád-korig terjedő időszakból származó leletek a legteljesebb mértékben a város múltjának emlékei, mint ahogy a bezárt történeti kiállítás céhes anyaga, a különlegesen gazdag és sokrétű várostörténeti gyűjtemény tárgyai, dokumentumai is. Ehhez mintegy ráadás volt a pince emlékhelye, az 1944. április 12-i bombatámadás mementójaként. Anyag tehát bőven van, mint ahogy az épület és elhelyezkedése is optimálisnak mondható, várostörténeti kiállítás azonban még mindig nincs. Egy olyan településen, amely múltjával, fekvésével, kapcsolataival, jelentőségével saját múltja, jelene és jövője vonatkozásában ezt nélkülözhetetlennek tarthatná. De valamiért nem tartja...

¶ A nyíregyházi Jósa András Múzeumban 1987. december 4-én nyílt meg a város történetét bemutató állandó kiállítás. Az egykor volt *Nyíregyháza története az újjáépítéstől az első világháborúig* című tárlat helyett ma a város történetét megismerni vágyók bizonyos részleteket rakhatnak össze a témához kapcsolódóan – például Krúdy Gyuláról, Benczúr Gyuláról, a település és környéke néprajzáról, mesterségeiről, katonaságáról (és időszakosan egy „oldschool szabadulósobát” is kaphatnak, *Kopogtat a Nyugat* alcímmel).

¶ 2017 őszén mutatták be a múzeumban Z. Szalay Pál *Betelepülés Nyíregyházára* című 1930-ban készült festményét, amely 1945-től feküdt feltekerve a raktárban, míg végre 2016-ban az önkormányzat támogatásával restaurálták. A kép bemutatásáról szóló híradás szerint a majdani várostörténeti kiállításon kapja majd végleges helyét. A múzeum helytörténeti gyűjteményében az ezredfordulón már csaknem hétezer leltározott tárgy volt, a várostörténeti állandó kiállításhoz tehát van miből válogatni. És mivel egy rendkívül érdekes történet vár megjelenítésre, különlegesen érdekes helyszínnel,

épületekkel, szereplőkkel, a Jósa András Múzeum talán legfontosabb feladata ma e kiállítás előkészítése, megrendezése.

¶ Van, ahol még nincs várostörténeti kiállítás, és múzeumban nem is lesz, ellenben a város történetének egyik legjellegzetesebb épületében igen – a városházán. Mezőtúron 2018 februárjában még csak tervezték mindezt, 2019 februárjában már meg is nyerték a jól előkészített pályázatot.

¶ Mezőtúr is azok közé az alföldi városok közé tartozik, amelynek központja a 19. század fordulójára jelentős épületekkel gazdagodott, mint az Úri Kaszinó, a vasútállomás, a Bazár, az új Református Gimnázium vagy a Nemzeti Szálló. Ekkor döntöttek az új városháza építéséről, a „kinőtt”, még 1726-ban épült meglévő helyett. A város 20. századi történetének egyik főszereplője, Spett Ernő polgármester íratta ki 1913-ban a mezőtúri városháza tervpályázatát, amelyre nem kevesebb, mint negyvenegy pályamű érkezett. A nyertes Spiegel Frigyes és Englerth Károly terve lett, de csak a húszas évek második felére tudta népszövetségi kölcsönből finanszírozni a város az építkezést. A várostörténeti kiállítás a városháza harmadik emeletén kap majd helyet. A pályázati anyag szerint Mezőtúr 700 éves múltját itt mutatják be, az épület tornyának kilátójából mintegy „élő makettként” tárul majd a város látványa a látogatók elé. Nem időrendi bemutatást terveznek, hanem a történeti csomópontok köré csoportosítva jelenítik meg a város történetét. A pályázat előkészítésének része volt a levéltári kutatások révén összeállított szakmai anyag. Magyar, angol és német nyelvű okostelefonos vezetést is terveznek.

¶ Ez az áttekintés közel sem teljes, a történeti – ezen belül várostörténeti – kiállítás műfaja megújulásra vár. Nem pusztán arra, hogy mint Szegeden, a megszokotthoz hozzátegyenek még egy viszonylag újabb (majd gyorsan elavuló) digitális elemeket alkalmazó helyiséget, pavilont, hanem egy újfajta gondolkodásmódra. A történet kitalálására, egy olyan történetre, amellyel azonosulni tud a közösség, amely az övé (is), de amelynek az alapját alapos és szerteágazó történeti kutatás szolgáltatja. Már egy alsó tagozatos iskolást megkérdezve is határozott elképzelése van arról, milyen is a hely, ahol él, milyennek szeretné látni, mi hiányzik, mi jó és mi rossz benne.

a történeti – ezen belül várostörténeti – kiállítás műfaja megújulásra vár

Jóllehet a múltját (még) nem ismeri, de annak ismeretét a korábbi generációk átadhatják, és át is kell, hogy adják. Saját életük eseményeiben, történeteiben. Ehhez pedig kapcsolódhatnak a történeti, művelődéstörténeti kutatások eredményei.

¶ Több példa is adódik arra, hogyan küzdöttek meg múzeumok a bemutatással. A belfasti Ulster Museum számára például a város története sokáig érdektelen volt. Időszaki kiállításokon megemlékeztek ugyan a brit történelem fontosabb eseményeiről, ebbe akár helyi ügyek is belefértek, de csak 1978-ban létesült Helytörténeti osztály (Department of Local History) a múzeumban, és ezt követően is csak a 17. századtól foglalkoztak a helyi történelemmel. A kiállítás- és épületfelújítás előtt, 2006-ban néhány merész témájú időszaki tárlattal próbálkoztak a Helytörténeti osztály munkatársai, érzékeltetve, hogy a város története nem az angol megszállással kezdődött.³ A sötét, érdektelen, tárgyakkal telezsúfolt kiállítást a mindkét nemzet hagyományát tiszteletben tartó újfajta megközelítés váltotta fel.

¶ Vannak tehát minták a megoldásra, és a változás, átalakulás nyilván folyamatos. A történeti kiállítás a múzeumi tárlatok között talán a legnehezebb műfaj, és persze a legköltségesebb is. A kiállítás azonban olyan alap, amelyből a múzeumi szakemberek sok-sok munkával tudnak tovább építkezni, használni azt a múlt megismertetéséhez, a jelen feladatainak kijelöléséhez, a jövő tervezéséhez. Ahhoz, hogy egy város, település lakói mélyebben, szorosabban kötődjenek lakóhelyükhöz, lásák a változásokat, sőt azoknak irányítóivá is válhassanak.

a sötét, érdektelen,
tárgyakkal
telezsúfolt kiállítást
a mindkét nemzet
hagyományát
tiszteletben tartó
újfajta megközelítés
váltotta fel

[3] Elizabeth Crookie: Museums, Communities and the Politics of Heritage in Northern Ireland. In: *Museums and their Communities*. Ed. Sheila Watson. Routledge, London 2007, 300–312.

Irodalom

Spencer Crew–Lonnie G. Bunch: *Museum Exhibitions and Interpretation. Perspectives on History*, 1990

Kenneth L. Ames, Barbara Franco, L. Thomas Frye ed: *Ideas and Images. Developing Interpretive History Exhibits*. AltaMira Press, 1997

XI International Workshop 2017 – *Museum Professionals in Dialogue: “Challenges of Permanent Exhibitions”*. Ed. International Association of Museums of History

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény
A szerző felvétele